

ALTERSKAPET I A 425 RØST KIRKE

Tilstandsvurdering og tiltak

Tone Marie Olstad

Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU)

Storgata 2, Postboks 736 Sentrum, 0105 Oslo

Telefon: 23 35 50 00

www.niku.no

Tittel Alterskapet i A 425 Røst kirke Tilstandsvurdering og tiltak	Rapporttype/nummer NIKU Oppdragsrapport 77/2013	Publiseringsdato 07.09. 2013
	Prosjektnummer 156102413	Oppdragstidspunkt 06.06. 2013
	Forsidebilde Alterskapet i Røst kirke Foto: NIKU 2013	
Forfatter(e) Tone Marie Olstad	Sider 18	Tilgjengelighet Åpen
	Avdeling Konservering	

Prosjektleder Tone Marie Olstad
Prosjektmedarbeider(e)
Kvalitetssikrer Merete Winness

Oppdragsgiver(e) Riksantikvaren

<p>Sammendrag</p> <p>Rapporten gir en kortfattet beskrivelse av alterskapets tilstand og utført tiltak ved befaring til kirken 6. – 7. juni 2013. Rapporten gir dessuten forslag til videre tiltak.</p>

<p>Emneord</p> <p>Kirkekunst, polykromi, skulptur, altertavle</p>

Avdelingsleder

Merete Winness

Forord

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	6
1.1	Bakgrunn	6
1.2	Rapporten.....	6
1.3	Vurdering.....	6
1.4	Beskrivelse av alterskapet	6
2	Tilstand og tiltak	6
2.1	Høyre dør, utside, Moses	6
2.2	Høyre dør, innside, Sankta Margareta	8
2.2.1	Tiltak høyre dør	9
2.3	Venstre dør, utside, Aron	10
2.4	Venstre dør, innside, Sankta Katarina	11
2.4.1	Varmeskade.....	12
2.4.2	Tiltak venstre dør.....	12
2.5	Korpus, bakside	12
2.5.1	Tiltak, bakside.....	12
2.6	Gjennombrutt topplis og annet listverk.....	12
2.6.1	Tiltak listverk.....	13
2.7	Sidevegger, utside	13
2.7.1	Tiltak, sidevegger, utside.....	13
2.8	Predella.....	13
2.8.1	Tiltak, predella	13
2.9	Nisjer.....	13
2.9.1	Tiltak, nisjer	14
2.10	Søyler og arkadebuen.....	14
2.10.1	Tiltak, søyler og arkadebue	15
2.11	Skulpturer	16
2.11.1	Tiltak, skulpturer.....	16
3	Forslag til videre tiltak	16
3.1	Alterskapet	16
3.2	Krusifikset	17
4	Annet	17
4.1	Stearin	17
5	Kilder.....	18
6	Vedlegg.....	18
6.1	Vedlegg 1 Materialer	18

1 Innledning

1.1 Bakgrunn

I forbindelse med dendrokronologiske undersøkelser av alterskapet i Røst kirke fikk NIKU i oppdrag av Riksantikvaren å tilstandsvurdere alterskapet. Rapporten gir en kortfattet beskrivelse av alterskapets tilstand og utført tiltak ved befaring til kirken 6. – 7. juni 2013. Det ble gitt 2 timer til vurderingen. I tillegg ble det brukt tid på nødvendig støvfjerning og enkel konsolidering. Skulpturene ble demontert.

1.2 Rapporten

Fotografiene som er brukt i rapporten er tatt av NIKU. Høyre og venstre i rapporten er betrakters høyre og venstre.

1.3 Vurdering

Vurderingen ble utført i lampelys og dagslys og med hjelpelys fra LED-lommelykt. Det ble benyttet hodelupe.

1.4 Beskrivelse av alterskapet

Det vises til tidligere rapporter angående alterskapet som oppbevares i Riksantikvarens arkiv (Olstad 1984, Olstad 2003).¹

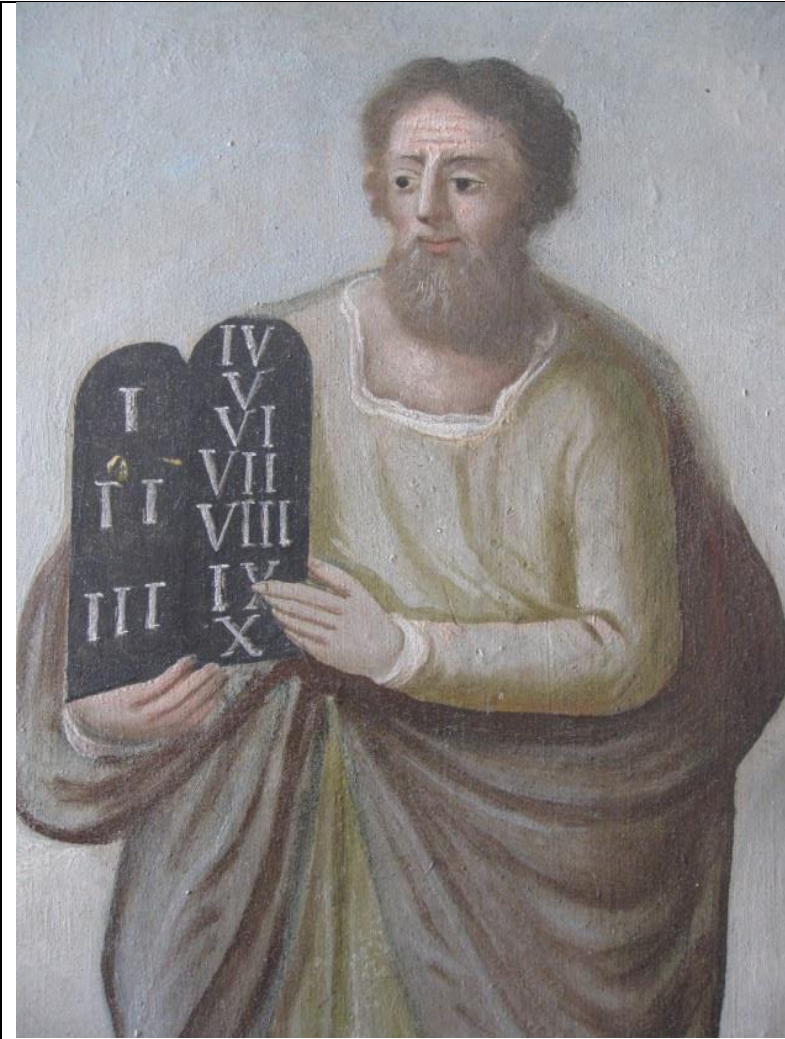
2 Tilstand og tiltak

Alterskapet er støvete på oversiden, for øvrig er det påfallende lite støvete og det er en jevn glans i overflaten. Tilstanden er generelt god, problemet er skader i retusjene fra 1980-årene. Skadene i retusjene har øket i omfang, men er likevel ikke påfallende forverret etter befaringen i 2003 (Olstad 2003).

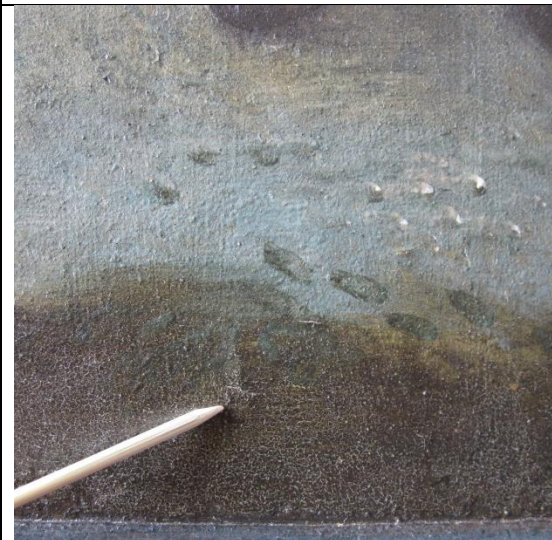
2.1 Høyre dør, utside, Moses

Tilstanden er generelt god. Det er jevn glans i overflaten. Retusjene er ikke endret. Det er et lite område hvor det er bom i malingen.

¹ Alterskapet ble sist behandlet ved Riksantikvarens konserveringsatelier i slutten av 1980-årene. Rapporten fra 1984 (Olstad 1984), er en beskrivelse av hoveddelen av arbeidet og gir dessuten en forholdsvis omfattende beskrivelse av alterskapet. Denne er ikke publisert, men oppbevares i Riksantikvarens arkiv.

Utsnitt av maleriet fra 1700-tallet på utsiden av høyre dør. Det opprinnelige maleriet ligger delvis bevart under det synlige.

Detalj fra samme maleri, nede mot rammekanten. Rensepinnen peker mot et lite område med bom i malingen.

2.2 Høyre dør, innside, Sankta Margareta

Høyre dør, innside

Detalj, midtfelt

Tilstanden på malingen er god. Det er ikke observert noe løs maling, men det er utfall og oppskallinger i nesten alle retusjene. Dette er skjemmende for maleriet som helhet, men skader ikke den opprinnelige malingen. Enkelte av retusjene har endret farge.

Skadene i retusjene skyldes dårlig vedheft mellom underlaget og malingen. Skadene kan også skyldes bruk av oksegalle. Dette ble brukt for at akvarellmalingen som ble brukt til retusjene ikke skulle perle på underlaget.²

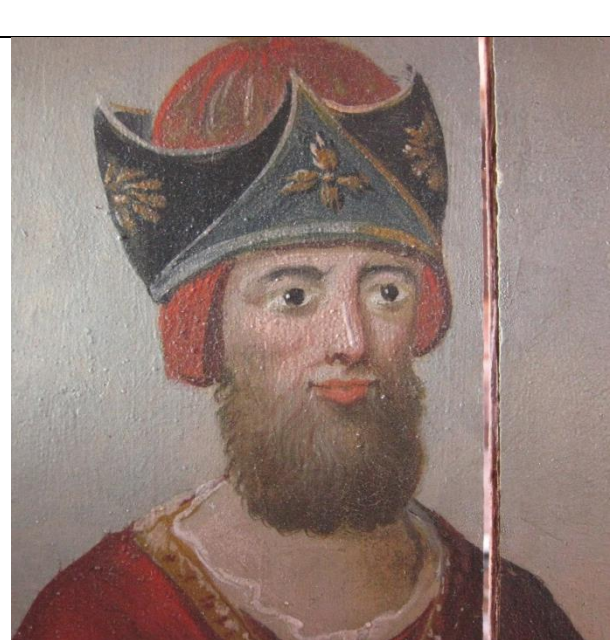

2.2.1 Tiltak høyre dør

Ingen tiltak ble gjort for den høyre døra.

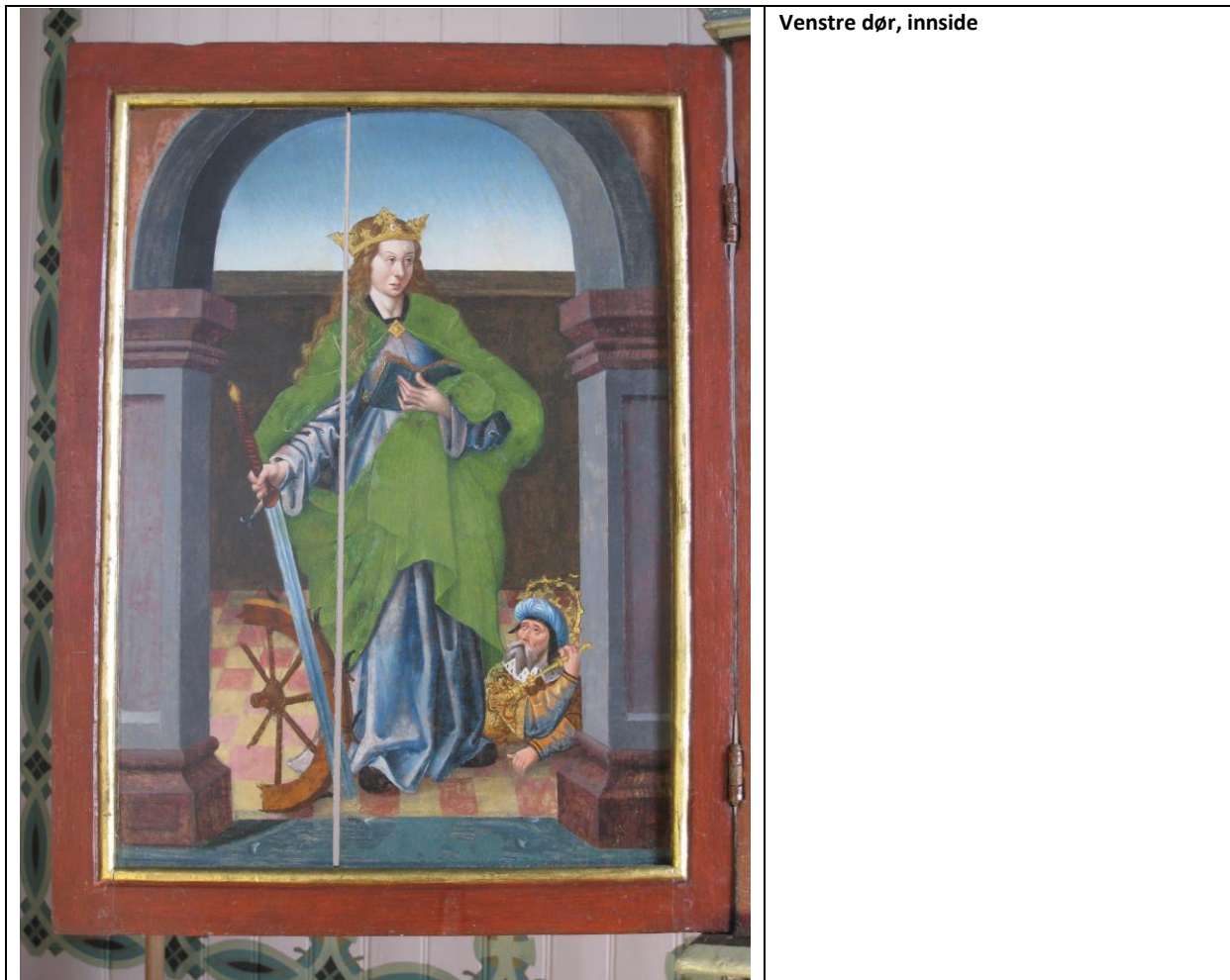
² Oksegalle var vanlig å bruke sammen med akvarellbasert retusjering. Jeg har ikke observert denne typen skader på andre gjenstander retusjert med akvarell. Se for eksempel <http://www.boesner.dk/farver/malehjaelpemidler/til-farver/flydende-oksegalle> hvor det står: «Flydende oksegalle er et befugtningsmiddel, som blandes direkte med akvarelfarver for at forbedre flydeegenskapene».

2.3 Venstre dør, utside, Aron

Tilstanden er generelt god. Det er jevn glans i overflaten. Retusjene er ikke endret. Det er et lite område hvor malingen er krakelert og hvor kantene på hvert malingflak er trukket noe opp fra underlaget. Malingen i dette området er ikke løs.

	<p>Utside venstre dør.</p>
	
<p>Portrett, Aron.</p>	<p>Detalj av Arons kledning, på høyre side av sprekken i døra. Det er små oppskallinger i malinglaget, men malingen er ikke løs.</p>

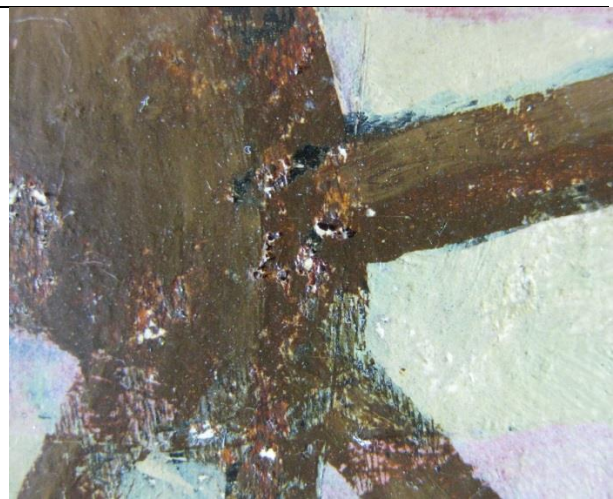
2.4 Venstre dør, innside, Sankta Katarina

Tilstanden er generelt god. Det er jevn glans i overflaten. Det er ikke observert noe løs maling. Retusjene er fargemessig generelt ikke endret, og i de fleste retusjerte områdene har retusjene feste til underlaget. Men det er små områder hvor retusjene krøller seg opp og faller av. Det er noen minimale utfall i flere av de retusjerte områdene. De mørke retusj-områdene på hjulet, se foto nedenfor, har de fleste og de mest skjemmende skadene.

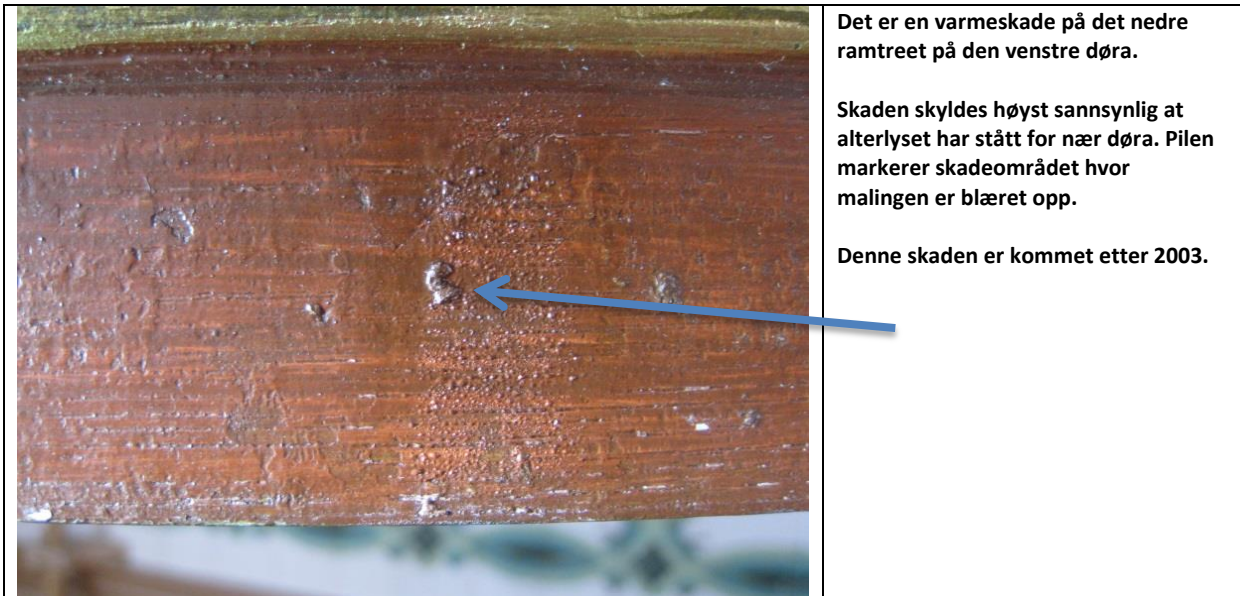

Område med tydelige løse retusjer

Nærbilde fra samme område

2.4.1 Varmeskade

Det er en varmeskade på det nedre ramtreet på den venstre døra.

Skaden skyldes høyst sannsynlig at alterlyset har stått for nær døra. Pilen markerer skadeområdet hvor malingen er blæret opp.

Denne skaden er kommet etter 2003.

2.4.2 Tiltak venstre dør

Ingen tiltak ble gjort for den venstre døra.

2.5 Korpus, bakside

Lerretet sitter uten bukler. Det er et lite utfall i malinglaget i nedre halvdel, litt til høyre for midten av skapet.

2.5.1 Tiltak, bakside

Det ble skåret i lerretet for å åpne det slik at skruen til den høyre skulpturen kunne skrues ut. Det ble også skåret et snitt ved skruen til den sentrale Olavsskulpturen. Over snittet til den høyre skulpturen (betrakters høyre skapet sett forfra) ble det limt et bomullsband med Lascaux Medium for Consolidation. Båndet ble retusjert med gouache.

2.6 Gjennombrutt toppliste og annet listverk

Tilstanden er generelt god. Det er jevn glans i overflaten. Retusjene er ikke endret. På den profilerte listen nede på predellaen er et to utfall i malingen på høyre side av frontlisten.

	
<p>Områder med utfall i malingen er markert med rensespinnen. Malingen i området har feste til underlaget. Dette kan ha skjedd ved støvtørring</p>	<p>Slitasjeskade på høyre hjørne på nedre listverk</p>

2.6.1 Tiltak listverk

Ingen tiltak ble gjort. Ved egnet anledning bør skader i malinglaget retusjeres.

2.7 Sidevegger, utside

Det er jevn glans i overflaten. Retusjene er ikke endret. Det er forholdsvis mange takformede oppskallinger fordelt over hele flaten. De fleste av oppskallingene er små. Takformen på oppskallingene følger vedretningen.

2.7.1 Tiltak, sidevegger, utside

Ingen tiltak ble gjort. Det er ikke nødvendig med umiddelbare tiltak, men ettersom den opprinnelige 1500-talls marmoreringen er bevart under den synlige blå malingen, er det nødvendig å holde området under oppsikt.

2.8 Predella

Tilstanden er generelt god. Det er jevn glans i overflaten. Retusjene er ikke endret.

2.8.1 Tiltak, predella

Ingen tiltak ble gjort. Ingen tiltak er nødvendig.

2.9 Nisjer

Det er jevn glans i overflaten. Retusjene er ikke endret. Det er ingen nye utfall i malingfilmen. Der det opprinnelige gullet er bevart under den nåværende blå marmoreringen, er det en del oppskallinger. Enkelte av dem er forholdsvis store. Bildene nedenfor viser hvor det ble funnet løs maling i nisjene:³

³ Bildene er ment til hjelp for å kunne lokalisere skadene observert i 2013 ved en senere tilstandsvurdering av skapet.

		<p>Venstre nisje, høyre skråvegg.</p> <p>Rensepinnen markerer område med løs maling</p>
		<p>Venstre nisje, venstre skråvegg.</p> <p>Rensepinnen markerer område med løs maling</p>
	<p>Figur til venstre Venstre nisje, venstre skråvegg. Rensepinnen markerer område med løs maling.</p> <p>Figur til høyre Venstre nisje, venstre skråvegg. Rensepinnen markerer område med løs maling</p>	
	<p>Til venstre: Venstre nisje, høyre skråvegg. Rensepinnen markerer område med løs maling</p> <p>Til høyre: Midtre nisje, høyre skråvegg. Rensepinnen markerer område med løs maling. De fire hele «rutene» har løs maling.</p>	

2.9.1 Tiltak, nisjer

Områder med løs maling er festet med Lascaux Medium for Consolidation.

2.10 Søylar og arkadebuen

Det er jevn glans i overflaten. Retusjener er ikke endret. Det ble ikke observert nye utfall eller oppskallinger i malinglaget på søylene, på den opprinnelige delen av arkadebuen, eller på den

sekundære gjennombrutte dekoren. Dekoren kan rikkes på. Det betyr at den ikke sitter helt fast, men den kan ikke løsne og falle ut.

2.10.1 Tiltak, søyler og arkadebue

Ingen tiltak ble gjort for disse elementene. Ingen tiltak er nødvendig.

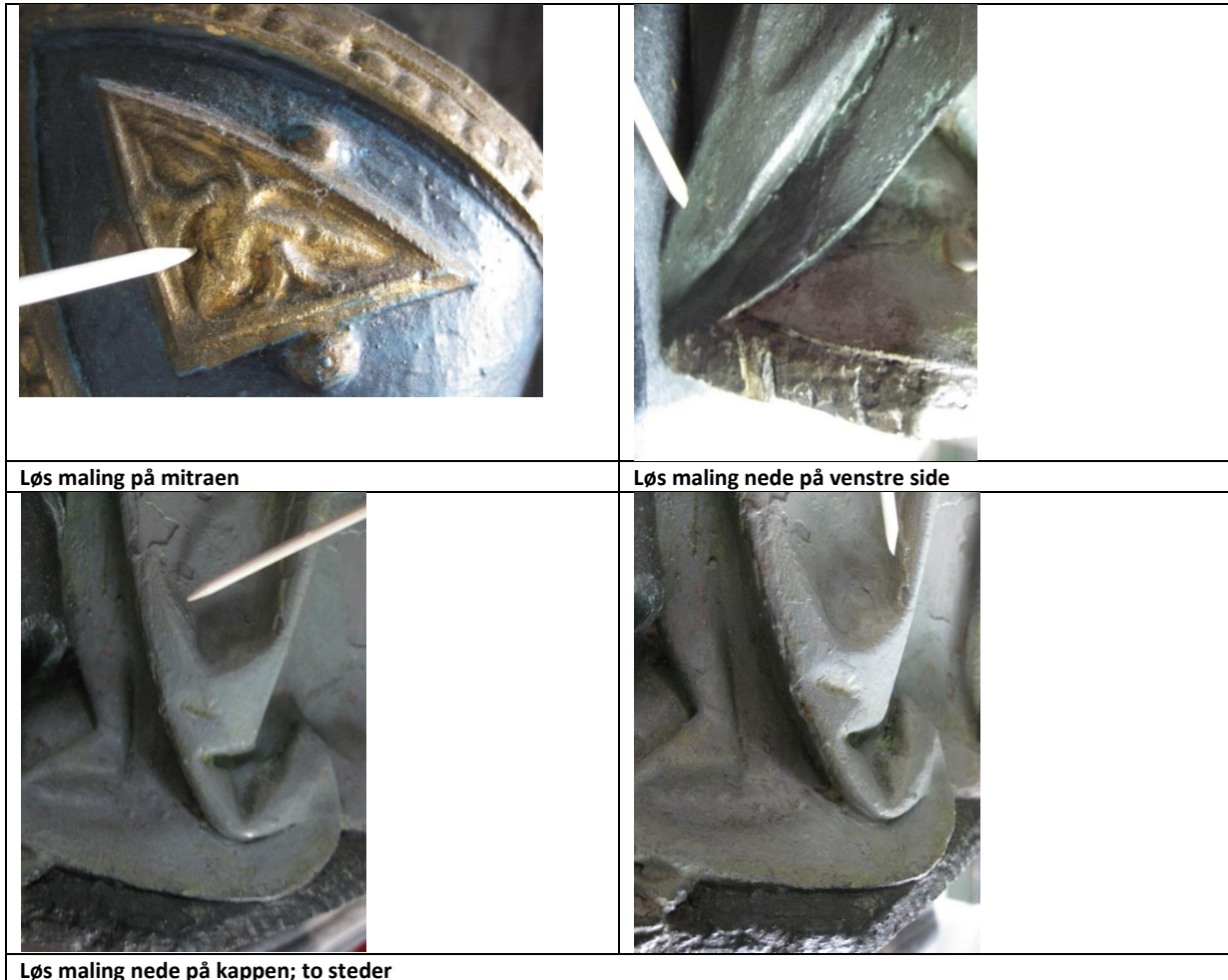
2.11 Skulpturer

Venstre og midtre skulptur: biskop og St. Olav

Det er jevn glans i overflaten. Det ble ikke observert oppskallinger i malinglaget.

Høyre skulptur: biskop

Det er jevn glans i overflaten. Det ble observert 4 små oppskallinger i malinglaget, se foto nedenfor hvor fire områder med løs maling på den høyre skulpturen er markert med rensespinne.

2.11.1 Tiltak, skulpturer

Den venstre og midtre skulpturen ble tørr-rensset med syntetisk tørrsvamp. Den høyre skulpturen ble rensset, delvis med vann, delvis med svamp. Løs maling på den høyre skulpturen ble festet med Lascaux Medium for Consolidation.

3 Forslag til videre tiltak

3.1 Alterskapet

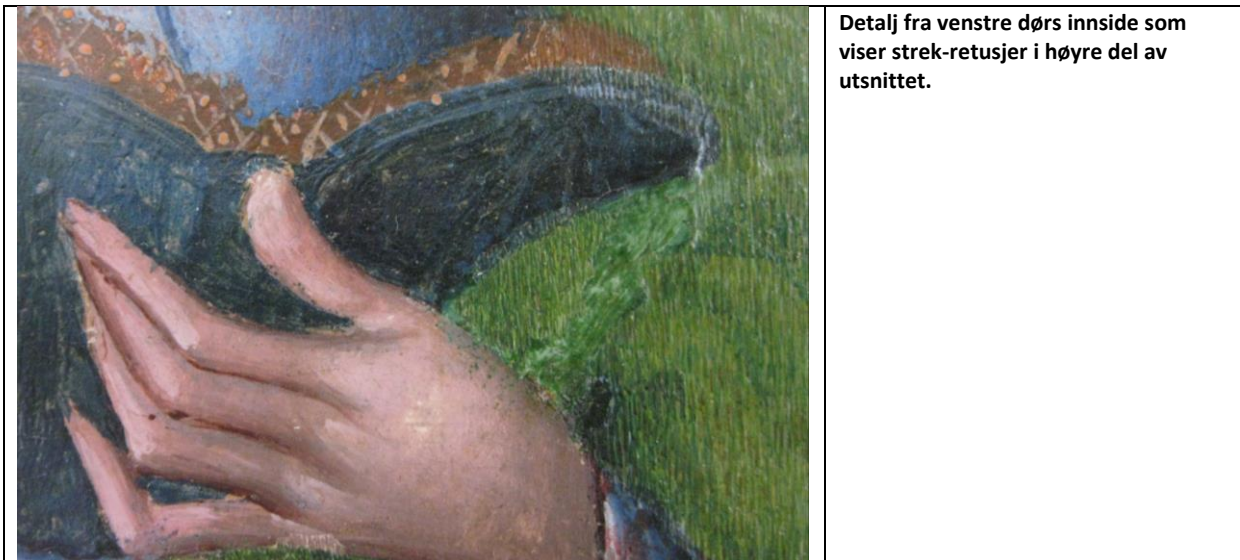
Ingen videre tiltak er nødvendig for korpus med arkitektur og skulpturer. Man bør vurdere å behandle maleriene på innsiden av dørene. Maleriene ser ut til å være uten skader, men det er problemer med retusjene. Retusj-skadene ser ikke ut til å påvirke malingen rundt retusjene. Retusj-problemene skyldes trolig først og fremst dårlig vedheft til underlaget. Alle retusjene utført på

alterskapet i 1980-årene, ble utført i akvarell. Bruk av oksegalle som fuktemiddel for å få akvarellmaling til å feste til underlaget, kan ha bidratt til at retusjene nå faller av. Problemene med retusjene ble oppdaget i 1999 av konserveringstekniker i Nordlands fylkeskommune Heinz Kusch, og meddelt muntlig til Tone M. Olstad som observerte fenomenet under en befaring i 2003 (Olstad 2003).

På normal betrakningsavstand er tapet av retusjer foreløpig ikke forstyrrende for opplevelsen av maleriene.

Dersom man ønsker å gjøre noe med dette, kan dørene hengesles av og transporters til behandlingssted. Det er mulig at det er tilstrekkelig å re-retusjere maleriet på innsiden av høyre dør og eventuelt re-retusjere maleriet på innsiden av venstre dør på et senere tidspunkt.

Re-retusjering med samme teknikk som det som er bruk i dag er tidkrevende. Om kun den ene døren behandles, bør re-retusjeringen utføres med strekteknikk slik det ble gjort ved siste retusjeringen, men med andre materialer.

Detalj fra venstre dørs innside som viser strek-retusjer i høyre del av utsnittet.

3.2 Krusifikset

Krusifikset ble ikke vurdert i 2013. Det ble vurdert og forsidebeskyttet i 2003 (Olstad 2003). Det har behov for behandling.

4 Annet

Kirken er velholdt og ryddig, og det blendes for innfallende lys i koret.

4.1 Stearin

Det er noe stearin nede på den sekundære predellaen. Lyseslukker bør brukes.

5 Kilder

Olstad, T.M. 1984, A-425 Røst kirke. Senmiddelalder-alterskap. Undersøkelses- og restaureringsrapport.

Olstad, T.M.2003, Befaring til Røst kirke 011003. NIKU notat.

6 Vedlegg

6.1 Vedlegg 1 Materialer

Liste over anvendte materialer

Tiltak	Metode	Materialer (Handelsnavn/ løsning)	Materialer (kjemisk sammensetning)	Område
Konsolidering	Påført punktvis med spisspensel, varmeskje ca. 60 °C (dersom nødvendig). Anvendt uuttynnet.	LMC Lascaux Medium for Konsolidering	En vannbasert dispersjon av en akrylcopolymer	Se foto i rapporten
Overflaterensig	Benyttet tørr	Kosmetikk-svamp	Syntetisk tørrsvamp av polyuretan	Alterskap. Arkitektur deler og skulpturer. Maleriene ble ikke rensset
Overflaterensig	Vanne eller saliva, påført med bomull på viklepinne	Vann eller Saliva		Deler av høyre skulptur.
Overflaterensig	Tørrrensing. Pensel og støvsuger			Oversiden av altertavla
Retusjering	Påført med spisspensel, tynnet med vann	Gouache, Schmincke ⁴		Retusjering av lapp på baksiden, ved høyre biskops skrue

⁴ <http://www.schmincke.de/produkte/gouache-vielfalt.html>

Norsk institutt for kulturminneforskning er et uavhengig forsknings- og kompetansemiljø med kunnskap om norske og internasjonale kulturminner.

Instituttet driver forskning og oppdragsvirksomhet for offentlig forvaltning og private aktører på felter som by- og landskapsplanlegging, arkeologi, konservering og bygningsvern.

Våre ansatte er konservatorer, arkeologer, arkitekter, ingeniører, geografer, etnologer, samfunnsvitere, kunsthistorikere, forskere og rådgivere med spesiell kompetanse på kulturarv og kulturminner.

www.niku.no

NIKU Oppdragsrapport 77/2013

NIKU hovedkontor
Storgata 2
Postboks 736 Sentrum
0105 OSLO
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Tønsberg
Farmannsveien 30
3111 TØNSBERG
Telefon: 934 66 230

NIKU Bergen
Dreggsallmenningen 3
Postboks 4112 Sandviken
5835 BERGEN
Telefon: 922 89 252

NIKU Trondheim
Kjøpmannsgata 25
7013 TRONDHEIM
Telefon: 922 66 779 /
405 50 126

NIKU Tromsø
Framsenteret
Hjalmar Johansens gt. 14
9296 TROMSØ
Telefon: 77 75 04 00